

Průvodka

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

Číslo projektu	CZ.1.07/1.5.00/34.0802
Název projektu	Zkvalitnění výuky prostřednictvím ICT
Číslo a název šablony klíčové aktivity	III/2 - Inovace a zkvalitnění výuky prostřednictvím ICT
Příjemce podpory	Gymnázium, Jevíčko, A. K. Vitáka 452

Název DUMu	<i>Jazyk a řeč, jazykověda a její disciplíny</i>
Název dokumentu	VY_32_INOVACE_01_16
Pořadí DUMu v sadě	16
Vedoucí skupiny/sady	<i>Zdeňka Valčíková</i>
Datum vytvoření	<i>11. 04. 2013</i>
Jméno autora	<i>Tereza Zahradníková</i>
E-mail autora	<i>zahradnikova@gymjev.cz</i>
Ročník studia	<i>1. ročník</i>
Přemět nebo tematická oblast	<i>Český jazyk a literatura</i>
Výstižný popis způsobu využití materiálu ve výuce	Tento materiál slouží jednak k probírání jazyka, řeči, jazykovědy a jazykovědných disciplín, jednak k fixování a opakování učiva prostřednictvím různých cvičení. Inovace: mezipředmětové vztahy, využití ICT

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

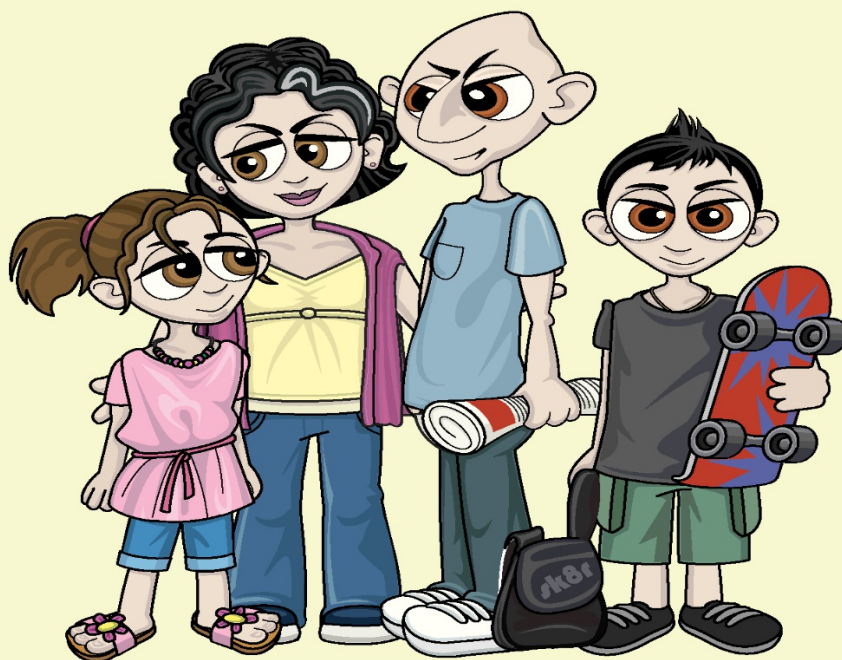
OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

Zkvalitnění výuky prostřednictvím ICT

reg. č.: **CZ.1.07/1.5.00/34.0802**

JAZYK A ŘEČ
JAZYKOVĚDA
A JEJÍ DISCIPLÍNY

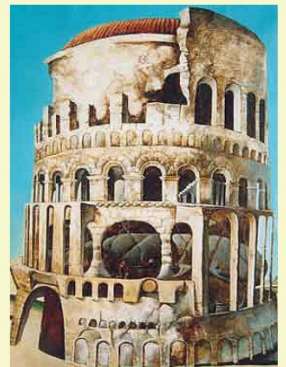
JAZYK

Víte, jaké jsou teorie o vzniku jazyka?

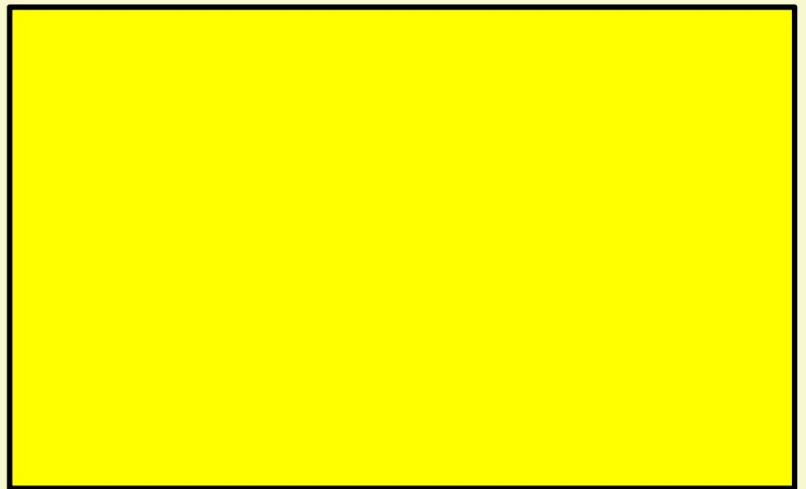
Vysvětlete a uveďte příklady:

- živé jazyky
- mrtvé jazyky
- přirozené jazyky
- umělé jazyky

- je systém výrazových a významových prostředků, které si vytvořilo lidské společenství jako nástroj myšlení a dorozumění
- je jevem společenským, člověku není vrozen, musí se ho učit

Autor: Jankata, licence Creative Commons, BY-SA
http://commons.wikimedia.org/wiki/File: Babylon_tower.jpg?useelang=cs, licence CC

ŘEČ

- je schopnost člověka vyjadřovat artikulovanými zvuky nebo grafickými značkami obsahy vědomí
- je zároveň skutečné užití konkrétních jazykových prostředků v komunikaci; člověk v řeči vybírá ze všech známých možností daného jazyka ty, které v příslušné komunikaci považuje za vhodné nebo dostatečné pro dorozumění ⇒ je individuální realizací jazykového systému
- je člověku vrozena

Funkce řeči:

- Komunikační
- Myšlenková
- Expresivní
- Apelová
- Estetická

CONVERSATION across the WATER

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Conversation_across_the_water.jpg?uselang=cs, licence PD

JAZYKOVĚDA

- lingvistika, z lat. lingua = jazyk
- věda, která zkoumá vznik, vývoj, stavbu a funkce jazyka
- jazyk se neustále a různým tempem vyvíjí, momentální podobu jazyka nazýváme **jazykový stav**
- současný stav jazyka se nazývá **synchronie**
- historický vývoj jazyka v mnoha jeho podobách a stádiích se označuje jako **diachronie**
- různými oblastmi jazyka se zabývají jazykovědné disciplíny
- nauka o českém jazyce a literatuře (v širším pojetí i o českých dějinách a kultuře) se nazývá **bohemistika**

Pracujte ve skupinách:

1) Jaké pracoviště se soustřeďuje na výzkum současné češtiny? Čím se zabývá? Znáte nějaké současné jazykovědce a odborné časopisy o češtině? K čemu slouží Jazyková poradna?

2) Stručně zmapujte vývoj českého jazyka - v souvislosti s vývojem společenským a kulturním, významné osobnosti, příručky apod.

JAZYKOVĚDNÉ DISCIPLÍNY

A) Hláskosloví - nauka o zvukové stránce jazyka

1) Fonetika	a) stanovuje pravidla spisovné výslovnosti
2) Fonologie	b) zkoumá zvukovou stránku jazyka
3) Ortofonie	c) vymezuje zásady správného tvoření hlásek
4) Ortoepie	d) zkoumá funkce zvukových jednotek jazyka

B) Grafémika - nauka o písemné stránce jazyka

Čím se zabývá **ortografie**?

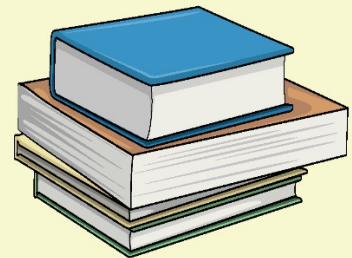

 Sveřepý šakali zavyle vily na bílí měsíc.

C) Mluvnice - popisuje mluvnickou stavbu jazyka

- 1) **Tvarosloví** - popisuje stavbu slova a slovních tvarů, jejich význam a funkci; zabývá se slovními druhy a jejich klasifikací
- 2) **Skladba** - zabývá se větnými členy, stavbou vět a souvětí, vztahy mezi větou a výpovědí

Znáte latinské názvy těchto oborů?

D) Lexikologie - nauka o slovní zásobě

- Frazeologie** → ani vidu ani slechu
- Sémantika** → student - posluchač vysoké školy, žák střední školy
- Etymologie** → meloun, stč. melún, melaun, z něm. melún, melawn, to pak z ital. mellone < lat. méló¹⁾
- Onomastika** → Petr Král, Němec, Ostrava, náměstí Svobody
- Lexikografie** → Příruční slovník jazyka českého, Slovník cizích slov

E) **Slovotvorba** - nauka o tvoření slov

Jaké jsou způsoby tvoření slov v češtině?

F) **Dialektologie** - nauka o nářečích

Jak se nazývá dílo, které podrobně pojednává o nářečích v ČR.

G) **Stylistika** - nauka o slohu, zabývá se výběrem a způsobem uspořádání jazykových prostředků

H) **Historická mluvnice** - zkoumá a sleduje změny během vývoje jazyka ve všech jeho vrstvách

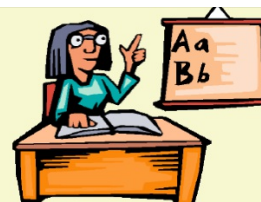
I) **Srovnávací mluvnice** - komparistika - srovnává jazyky a hledá mezi nimi souvislosti

J) **Mezioborové jazykovědné disciplíny**

Psycholingvistika
Sociolingvistika
Matematická lingvistika

Opakování jazykových disciplín

1) Jak se nazývá slovník, který zachycuje slovní zásobu všech vývojových období jazyka?

2) Co je spodoba znělosti?

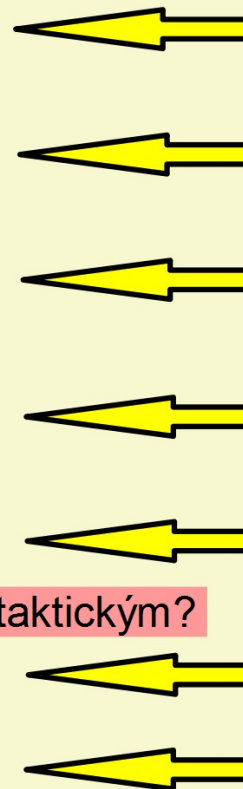
3) Jaké jsou slovtvorné prostředky češtiny?

4) Co víte o gramatických kategoriích?

5) Kde se mluví chodským nářečím?

6) Jaký je rozdíl mezi souvětím parataktickým a hypotaktickým?

7) Jaké znáte slohové postupy?

Poznámky k ukázkám:

Strana 8

¹⁾Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2010, str. 359.

Seznam pramenů a literatury:

Mužíková, O., Markvartová, B., Klusáčková, L., Jeřábková, E.: Odmaturuj z českého jazyka. Brno: Didaktis 2002. ISBN 80-86285-36-7.

Kostečka, J.: Český jazyk pro 1. ročník gymnázií. Praha: SPN 2005. ISBN 80-7235-135-4.

Mašková, D.: Český jazyk - přehled středoškolského učiva, edice Maturita. Třebíč: Nakladatelství VYUKA.CZ 2010. ISBN: 80-902571-5-1.

Strana 8

Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2010. ISBN: 978-80-7422-048-7.

Seznam obrázků:

Strana 4

Babylonská věž:

Autor: Jankaka, licence Creative Commons, BY-SA, http://commons.wikimedia.org/wiki/File: Babylon_tower.jpg?uselang=cs, licence CC (cit. 2013-04-10)

Strana 5

Konverzace:

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Conversation_across_the_water.jpg?uselang=cs, licence PD (cit. 2013-04-10)

Seznam odkazů:

Strana 6

<http://www.ujc.cas.cz/>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Historick%C3%BD_v%C3%BDvoj_%C4%8De%C5%A1tiny

Všechny další objekty použité v tomto výukovém materiálu jsou z databáze SW ActivInspire společnosti Promethean.

Materiál je určen pro bezplatné používání pro potřeby výuky a vzdělávání na všech typech škol a školských zařízení. Jakékoliv další využití podléhá autorskému zákonu.

Dílo smí být dále šířeno pod licencí CC BY-SA.